

РОЗДІЛ IV. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО

УДК 347.426.6

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ПРИ РЯТУВАННІ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Булеца С.Б., к.ю.н., доцент

Ужгородський національний університет

Відшкодування шкоди при рятуванні життя та здоров'я фізичної особи в медичній сфері, яка здійснюється без згоди особи та з відхиленням від медичних стандартів, яку рятують повинна відшкодуватися при відсутності згоди, а при наявності згоди – ні.

Ключові слова: відшкодування, шкода, життя, здоров'я, фізична особа, зобов'язання, рятування, медицина.

Булеца С.Б. ВОЗМЕЩЕНИЕ ВРЕДА ПРИ СПАСАНИИ ЖИЗНИ И ЗДОРОВЬЯ ФИЗИЧЕСКОГО ЛИЦА / Ужгородский национальный университет, Украина
Возмещение вреда при спасании жизни и здоровья физического лица в медицинской сфере, которое осуществляется без согласия лица и с отклонением от медицинских стандартов, которую спасают должна возмещаться при отсутствии согласия, а при наличии согласия – нет.

Ключевые слова: возмещение, вред, жизнь, здоровье, физическое лицо, обязательство, спасание, медицина.

Buleca S.B. A COMPENSATION OF DAMAGE IN SAVING THE LIFE AND HEALTH OF PHYSICAL PERSON / Uzhgorod national university, Ukraine

Compensation of harm at rescuing of life and health of physical person in a medical sphere, which is carried out without the consent of person and with deviation from medical standards, which is rescued guilty compensated in default of consent, and at presence of consent – no.

Key words: compensation, harm, life, health, physical person, obligation, rescuing, medicine.

Глава 82 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) окремо регламентує підстави та порядок відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю.

Серед молодих науковців необхідно виділити Д.С. Шапошнікова, В.А. Чернат, які займаються питанням відшкодування шкоди завданої здоров'ю та життю особи [1; 2; 3].

Зобов'язання, що виникають внаслідок рятування здоров'я та життя фізичних осіб закріплені в ст.1161 ЦК України, яка передбачає, що шкода, завдана особі, котра без відповідних повноважень рятувала здоров'я та життя фізичної особи від реальної загрози для неї, відшкодується державою в повному обсязі. Вони виникають при порушенні абсолютного права потерпілого, виступають у формі відшкодування шкоди, виникає новий обов'язок замість невиконаного в правопорушника тощо [4, 87]. Стаття 1382 Кодексу Наполеона закріплює норму про те, що якою б не була дія людини, котра заподіює шкоду іншій, вона зобов'язує того, з вини кого шкода сталася, до її відшкодування. Німецький Цивільний кодекс 1895 р. Параграф 823 говорить: «Хто навмисно або з необережності позбавить життя людину, заподіє їй тілесні ушкодження або розлад здоров'я, посягне на її свободу, власність або яке-небудь інше право, той зобов'язаний відшкодувати їй заподіяну ним шкоду» [5]. Безвинна відповідальність за шкоду за німецьким Цивільним кодексом не наставала [6, 132].

С.Н. Ландкоф обстоював необхідність запровадження самостійного зобов'язання, що виникає внаслідок рятування не тільки громадської і особистої власності, але й життя людини [7, 110; 8, 63; 9, 35; 10, 76; 11, 66]. К.К. Яічков вважав, що без зобов'язання відшкодування шкоди внаслідок рятування життя, не може бути визнана завершеною цивільно-правова регламентація відносин, які виникають у зв'язку з пошкодженням здоров'я і смертю [12, 164]. П.Р. Стависький наголошував: обов'язок відшкодування шкоди потерпілому повинен накладатися на особу, винну у створенні небезпеки для життя та здоров'я громадянина, а якщо небезпека була створена джерелом підвищеної небезпеки, то і при відсутності вини власника

[13, 114]. Враховуючи, що визначення правовідносин відшкодування шкоди – це передбачені нормами цивільного законодавства, цивільні охоронні правовідносини, що виникають внаслідок завдання шкоди суб'єкту цивільних прав, виражаються в праві потерпілого на відшкодування завданої йому шкоди та обов'язку особи, яка завдала шкоду, або суб'єкта вказаного в законі, відшкодувати завдану шкоду [14, 6]. Зобов'язання, які виникають внаслідок рятування здоров'я та життя фізичної особи, відрізняються від інших недоговірних зобов'язань, як самостійний вид недоговірних зобов'язань, що спрямовані на запобігання шкоди, яка загрожує особі [15, 105].

Підставою виникнення зобов'язань по відшкодуванню шкоди в результаті дій, спрямованих на рятування здоров'я та життя фізичних осіб, є виникнення шкоди в результаті вчинення правомірних дій, які заохочуються суспільством [16, 263-264]. А.В.Тихомиров називає таке зобов'язання ятрогенним деліктом: «Шкода від лікарських дій (ятрогенний делікт)» [17, с.149]. При ятрогенному делікті позадоговірного походження посяганням є недолік безпеки медичної допомоги, тобто відхилення від медичних технологій, що заподіяло неприпустимі тілесні ушкодження. При ятрогенному делікті договірного походження посяганням є недолік інформації про сутність дії на здоров'я при наданні медичної допомоги. Підставою ятрогенного делікту являється дія на здоров'я при наданні медичної допомоги, що завдає шкоду пацієнтові в особистій сфері. Умовами ятрогенного делікту є шкодоутворююче відхилення від медичних технологій або ненадання пацієнтові належної інформації про перспективи стану його здоров'я в результаті надання медичної допомоги [18, 18]. При рятуванні життя та здоров'я суб'єктом зобов'язаним відшкодувати шкоду у випадку рятування здоров'я та життя є держава. Об'єктом є здоров'я або життя. Ці зобов'язання позадоговірні, їх ще називають правоохоронними. Вони не є чисто деліктними зобов'язаннями, а квазі-деліктними, тому що мають відмінності від деліктних зобов'язань по підставах та наслідках. Вважають, що зобов'язання, що виникло з небезпеки заподіяння шкоди в майбутньому, особа, що створює небезпеку (боржник), зобов'язана припинити відповідну діяльність, а інші особи, у відношенні яких існує небезпека заподіяння шкоди в майбутньому (кредитори), мають право зажадати припинення діяльності (бездіяльності), що створює таку небезпеку (загрозу) [19, 118]. Зазначимо, що при відшкодуванні шкоди, завданою здоров'ю малолітньої особи, до уваги береться, фізична (тілесна) шкода і майнові витрати [20, 140-141]. Суд, розглядаючи обставини справи при визначенні розміру майнового відшкодування, повинен врахувати всі витрати на відновлення здоров'я, повну реабілітацію малолітньої особи. Згідно з абз.1 ч.1 ст.1199 ЦК вина малолітніх не враховується. Якщо небезпека для життя та здоров'я створена самою особою, зобов'язання по відшкодуванню шкоди покладається на неї [21, 16]. Стосовно неповнолітнього, то він з 14 років має право на отримання коштів у зв'язку з працевдатністю. Розмір відшкодування визначається виходячи із медичних даних про ступінь втрати потерпілим професійної працевдатності.

Основним об'єктом відшкодування при таких деліктах є майнові втрати, які виникають у зв'язку з ушкодженням здоров'я чи смертю особи та можуть виражатися, зокрема, у втраті заробітку чи інших прибутків, у витратах на відновлення здоров'я, на поховання тощо.

Вважаємо, що медичні працівники є особливими суб'єктами в даному зобов'язанні, оскільки в більшості випадках вони не створюють небезпеку, їх вина полягає в незастосуванні мір для забезпечення безпеки хворого або ненадання відповідної допомоги. Рятуючи при таких умовах життя та здоров'я людини, громадянин діє замість особи, яка повинна надати невідкладну допомогу (швидка допомога). Пропонують створити Фонд дотування цивільної відповідальності, метою якого є дотування виплат боржників, винних у завданні шкоди життю та здоров'ю [22, 11-12]. Розмір відшкодування шкоди, може бути збільшений законом або договором. Але в разі каліцтва втрата здоров'я поновленню фактично не підлягає. Йде надання потерпілому відповідних матеріальних благ замість зазнаних ним втрат, але це є тільки грошовою компенсацією. Також вважаємо правильним зауваження про необхідність закріпити в законі обов'язок по відшкодуванню не в повному обсязі, а «в обсязі, передбаченому законом» [23, 153]. При відшкодуванні шкоди здоров'ю потерпілого присутній не відновлювальний, а відновлювально-компенсаційний аспект [24, 159]. Компенсаційна функція включає в сферу дії відновлення порушеного немайнового стану [25, 57] та відшкодування матеріальної і моральної шкоди [26, 10-11].

У медичній практиці підставою виникнення зобов'язань із спричинення шкоди здоров'ю можуть бути дії лікаря на користь пацієнта без доручення останнього. Кваліфікуючою ознакою зобов'язання, що виникає в такому разі, слід вважати відсутність доручення пацієнта лікареві і дію лікаря на користь пацієнта. Дії в чужому інтересі допускаються, коли потрібно попередити шкоду особистості (життю, здоров'ю), виконати зобов'язання зацікавленої особи, захистити інші законні інтереси такої особи [27, 297], тобто, коли існує реальна загроза заподіяння шкоди, разом із тим відсутність реальної небезпеки виключає необхідність здійснювати дії, направлені на запобігання шкоді.

Разом із тим перевіркою досконалості наших уявлень про право людини на медичну допомогу є нинішня практика, яка, на жаль, свідчить про наявність теоретичних і практичних питань, суперечливих ситуацій, що потребують розв'язання. Їх вирішення матиме велике значення для подальшого розвитку як юридичної, так і медичної науки, у подальшій організації діяльності щодо напрямків надання людині необхідної кваліфікованої допомоги при захворюванні; найважливішим питанням, що виникає у відносинах між лікарем і пацієнтом, між лікарем і закладом охорони здоров'я та державними органами, є питання якості медичної допомоги/послуг, що надаються пацієнтам.

У медичній практиці, передусім у пластичній хірургії, естетичній стоматології, непоодинокі випадки, коли пацієнти звертаються до медичних закладів для проведення медичних втручань, які під кутом зору людини зі здоровим глуздом у жодному разі не потрібні для їхнього організму. Це операції зі збільшення окремих органів чи частин тіла (при їх середніх, нормальних розмірах), видалення окремих органів чи частин тіла (ребер, зубів, пальців на ногах), вживлення в тіло сторонніх предметів, зміна розрізу очей, кольору шкіри тощо.

Аналогічна ситуація й щодо здійснення естетичних стоматологічних процедур (відбілювання, інкрустація зубів тощо), коли через прагнення до вдосконалення зовнішності чи досягнення якихось стандартів краси, моди, пацієнт фактично погоджується на заходи, що безповоротно ушкоджують його здорові зуби, тобто шкодять здоров'ю.

Посяганням на здоров'я пацієнта є охоплена інформованою добровільною згодою медична допомога, надана з відхиленнями від медичних технологій, і будь-яка медична допомога, не охоплена інформованою добровільною згодою. Не є посяганням медична допомога, охоплена інформованою добровільною згодою і надана без відхилень від медичних технологій [28, 6]. Основне завдання медичних закладів (приватно практикуючих лікарів) – юридично правильно зафіксувати згоду пацієнта на застосування таких шкідливих втручань та його поінформованість щодо заздалегідь передбачуваних негативних наслідків [29].

У зазначених та схожих випадках пацієнт дає згоду на заздалегідь ризиковані та шкідливі медичні втручання. Однак при дотриманні з боку медичного закладу (медичного працівника) усіх вимог та стандартів здійснення медичних втручань таку шкоду здоров'ю, можна вважати правомірною. Тобто в такому разі пацієнт не може розраховувати на якісь компенсації чи відшкодування.

Таким чином, можемо зробити наступні висновки:

1. Відшкодування шкоди при рятуванні життя та здоров'я фізичної особи в медичній сфері, яка здійснюється без згоди особи, яку рятують, та з відхиленням від медичних стандартів, повинна відшкодовуватися при відсутності згоди, а при наявності згоди – ні.
2. Розмір відшкодування повинен визначатися в межах закону.
3. Особа, яка діє в чужому інтересі без доручення, повинна попередити шкоду особистості (життю, здоров'ю) при наявності реальної загрози життю чи здоров'ю людини.
4. Лікар не може бути гестором, якщо перебуває в трудових відносинах із державним або комунальним органом, для якої дії із запобігання шкоди є однією із цілей діяльності; дії із запобігання шкоди входять у трудові обов'язки працівника (медсестра, лікар); працівник є посадовою особою, на яку через вказівку закону покладений обов'язок здійснювати дії із запобігання шкоди навіть у неробочий час.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шапошніков Д.С. Відшкодування шкоди, завданої здоров'ю та життю особи, яка без відповідних повноважень рятувала майно іншої особи: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. к.ю.н.: спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Д.С. Шапошніков; Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2005. – 25 с.
2. Шапошніков Д.С. Умови виникнення зобов'язань внаслідок рятування здоров'я та життя фізичних осіб за новим Цивільним кодексом України / Д.С. Шапошніков // АПДП: зб. наук. праць. – Одеса: Юрид. літ., 2004. – Вип-22. – С. 576–583.
3. Чернат В.А. Зобов'язання, що виникають внаслідок рятування здоров'я та життя фізичної особи: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. к.ю.н.: спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / В.А. Чернат; Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2006. – 18 с.
4. Русу С.Д. Поняття зобов'язань із відшкодування шкоди / С.Д. Русу // Вісник Хм. Інституту регіонального управління та права. Науковий часопис. – 2003. – №3-4 (7-8). – С. 84–89.
5. Bürgerliches Gesetzbuch. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dejure.org/gesetze/BGB/823.html>
6. Ігнатенко В. Розвиток правового регулювання позадоговірних зобов'язань / В. Ігнатенко // ВАПНУ, 2001. – №1 (24). – С. 130–139.
7. Ландкоф С.Н. Новая категория обязательств в советском гражданском праве / С.Н. Ландкоф // Наукові записки Київського університету ім. Т.Г. Шевченка. – 1948. – Т.7. – №3. – С. 99–113.
8. Рейхель. О взаимопомощи и добросовестности в гражданском праве / О. Рейхель // Советское государство и право. – 1948. – №10. – С 62–65.
9. Малеин Н.С. Обязательства из предотвращения вреда / Н.С. Малеин // Социалистическая законность. – 1962. – №10. – С. 36–37.
10. Малеин Н.С. Правовое регулирование обязательств по возмещению вреда / Н.С. Малеин // Советское госуд и право. – 1962. – №10. – С. 76–79.
11. Матвеев Г.К. Теоретические вопросы причинности бездействия / Г.К. Матвеев // Советское государство и право. – 1962. – №10. – С. 66–67.
12. Яичков К.К. Права, возникающие в связи с потерей здоровья / К.К. Яичков. – М.: Наука, 1964. – 164 с.
13. Ставиский П.Р. Возмещение вреда при спасении социалистического имущества жизни и здоровья граждан / П.Р. Ставиский. – М.: Юрид.лит., 1974. – 128 с.
14. Ківалова Т.С. Зобов'язання відшкодування шкоди за цивільним законодавством України: теоретичні проблеми: автореф. на здобуття наук. ступеня д.ю.н.: спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Тетяна Сергіївна Ківалова; Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2008. – 40 с.
15. Ставиский П.Р. Обязательства из ведения дел без поручения и некоторые смежные обязательства в советском гражданском праве / П.Р. Ставиский Е.О. Харитонов // Проблемы социалистической законности. – Х., 1979. – Вып. 4. – С. 104–111.
16. Чернат В.А. Зобов'язання внаслідок рятування здоров'я та життя фізичної особи / В.А. Чернат // Актуальні проблеми держави і права. – 2005. – Вип. 25. – С. 260–266.
17. Тихомиров А.В. Вред от врачебных действий (ятрогенный деликт) / А.В. Тихомиров // Здравоохранение. – 2000. – № 11. – С. 149–164.
18. Тихомиров А.В. Ятрогенный деликт в правоприменении / А.В. Тихомиров // Адвокатская палата. – 2006. – № 2. – С. 18.

19. Габріадзе М.Р. Поняття та умови виникнення зобов'язань по відшкодуванню шкоди / М.Р. Габріадзе // АПДіП. – Вип. 31. – 2007. – С. 115–119.
20. Ременяк С.Я. Відшкодування шкоди, завданої здоров'ю малолітніх осіб / С.Я. Ременяк // Актуальні проблеми держави і права. – 2007. – Вип. 33. – С. 140–143.
21. Стависский П.Р. Обязательства, возникающие вследствие спасания социалистического имущества, а также жизни и имущества граждан: автореф. дисс. на соиск. учен. степ. к.ю.н.: спец. 712 «Гражданское право и гражданский процесс» / П.Р. Стависский. – Москва, 1967. – 22 с.
22. Лісніча Т.В. Захист особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи (право на життя, здоров'я, свободу та особисту недоторканність): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. к.ю.н.: спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Тетяна Володимирівна Лісніча; Харківський національний університет внутрішніх справ МВС України. – Х., 2007. – 20 с.
23. Ігнатенко В. Функціонально-компенсаційний аспект позадоговірних зобов'язань, що виникають внаслідок заподіяння шкоди / В. Ігнатенко, С. Приступа // Вісник академії правових наук України. – 2001. – №2(25). – С. 149–154.
24. Боброва Д.В. Деликтная ответственность и ее роль в охране прав граждан и социалистических организаций / Д.В. Боброва // Повышение роли гражданско-правовой ответственности в охране прав и интересов граждан и организаций. – К., 1988. – С.159
25. Рыженков А.Я. Компенсационная функция советского гражданского права./ А.Я. Рыженков. – Саратов: Изд.-во Саратов. ун-та, 1983. – 96 с.
26. Власенко И.А. Компенсационная функция права (вопросы теории и практики): автореф. дисс. на соиск. учен. степени к.ю.н.: спец. 12.00.01 «Теория права и государства; история права и государства; история политических и правовых учений» / И.А. Власенко. – Ярославль, 1995. – 20 с.
27. Гуев А.Н. Гражданское право: учебник: в 3 т. (серия «Высшее образование») / А.Н. Гуев. – Т.2. – М.: ИНФРА – М, 2003. – IV, 454 с.
28. Тихомиров А.В. Проблемы правовой квалификации вреда здоровью при оказании медицинских услуг: автореф. дисс. на соиск. ученой степени к.ю.н.: спец. 12.00.03. «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Алексей Владимирович Тихомиров; Академия народного хозяйства при Правительстве Российской Федерации. – М., 2008. – 18 с.
29. Антонов С.В. Особливості відшкодування шкоди, заподіяної пацієнтові невдалим медичним втручанням / С.В. Антонов // Управління закладом охорони здоров'я. – №7. – 2007 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.medlawcenter.com.ua/ru/publications/76.html>

УДК 347.77.048

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАННЯ ПРАВОЧИНІВ НЕДІЙСНИМИ

Заборовський В.В., к.ю.н, доцент

Ужгородський національний університет

У даній роботі здійснено дослідження актуальних питань, що пов'язані з визнанням правочину недійсним. Аналізуються оспорювані та нікчемні правочини. Вказується на необхідність рішення суду про визнання факту нікчемності правочину.

Ключові слова: правочин, недійсний правочин, оспорюваний правочин, нікчемний правочин.